

ІНВЕСТИЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Лайко О.І.

В статті запропоновано концепцію формування регіональної інвестиційної політики на основі використання переваг щодо розвитку певних видів економічної діяльності в Українському Причорномор'ї та на основі використання ідеологічного підходу сталого розвитку, який передбачає досягнення стану збалансованості інтересів учасників процесу суспільного виробництва. Розглянуто новітню авторську інтерпретацію методологічного підходу щодо оцінки ступеню ефективності в контексті сталого розвитку, яка передбачає розширене трактування інтересів учасників інвестиційного процесу в розрізі економічної, екологічної, соціальної та бюджетної складових. Запропоновано підхід щодо регіоналізації інвестиційної політики, що включає в себе інструменти делегування регуляторних повноважень на локальний рівень, ефективність яких підтверджується європейськими та світовими тенденціями.

Вступ. Тема підвищення інвестиційної активності є актуальною і супроводжується численними ініціативами щодо залучення нових капіталів за допомогою нормативних документів, які передбачають застосування різного роду пільг, стимулюючих заходів, дотацій, спеціальних режимів оподаткування, умов, інструментів інформаційної підтримки інвесторів тощо. Однак динаміка інвестиційної діяльності, якість самих капіталовкладень залишаються в Україні на вкрай низькому рівні. Особливо актуальним таке твердження є для територій Українського Причорномор'я, де концентрація переваг і сприятливих передумов для розміщення ефективних виробництв є однією з найбільших в Україні, однак Одеська, Миколаївська, Херсонська області за основними показниками соціально-економічного розвитку, інвестиційної активності суттєво відстають від лідерських позицій.

Для реалізації дієвих важелів і механізмів активізації інвестиційної діяльності необхідним є попереднє достовірне діагностування і оцінка ступеню ефективності самих процесів капіталовкладення з позицій актуальної парадигми сталого розвитку та подальше окреслення

відповідних реальних перспектив щодо покращення ступеню інвестиційного забезпечення різних видів економічної діяльності. Важливим фактором побудови ефективної інвестиційної політики є врахування регіональних переваг для розвитку стратегічно важливих видів економічної діяльності, що дозволить перетворити території з підвищеною концентрацією позитивних передумов для провадження актуальних сьогодні видів економічної діяльності на точки зростання.

Постановка задачі. Головним завданням даної статті є розробка концептуального підходу щодо дослідження, визначення ступеню ефективності інвестиційних процесів та їхнього регулювання в регіональному вимірі, на прикладі Українського Причорномор'я.

Серед регіонів Українського Причорномор'я за обсягами капітальних інвестицій до десятки лідерів входить тільки Одеська область. Протягом 2010-2014 років місце Одеської області змінювалося в діапазоні з четвертого по сьоме. Загалом за обсягами капітальних інвестицій Одеська область займає провідні позиції, поступаючись лише індустріально розвиненим регіонам.

Миколаївська область займає, скажімо, середні позиції і протягом останніх років посідала в рейтингах за обсягами залучених інвестицій приблизно 12-13 місце.

На жаль, такою, що відстає за показниками інвестиційного розвитку, є Херсонська область, котра за кількістю капітальних інвестицій в 2010-2014 роках займала майже останні 19-24 місце.

Питання оцінки ступеню ефективності інвестиційних процесів, в тому числі і на регіональному рівні, визначення ступеню інвестиційної привабливості територій відображались в роботах багатьох відомих вітчизняних економістів: І.О.Бланка, А.С.Гальчинського, В.М.Гейця, Н.П.Гончарова, А.А.Пересади, А.М.Поручника, С.Ф.Покропивного, Н.О.Татаренко, В.Г.Федоренка, Д.М.Черваньова, А.А. Чухна та ін. Сучасна інтерпретація теорії створення і відновлення доданої вартості в економічній системі звучить в роботах Б.В. Буркинського [1] та В.М. Лисюка [2]. В регіональному вимірі питання інвестиційної діяльності активно досліджують І. Большинська, І. Вахович, З. Герасимчук, М.Дацишин, М. Денисенко, С. Ішук, Г. Кравчук, А. Мерзляк, Ю. Полякова, Г. Панікар, В. Савченко, Л. Шинкарук. Визначенню ефективності інвестиційної діяльності присвятили роботи А.Гойко, М. Лендел, Н. Савіна, В. Соколенко, Т.В. Уманець та інші.

Актуалізуються в сучасних умовах ідеї збалансованого, пропорційного розвитку, які були висловлені такими видатними вченими як В.І. Вернадський, Б. Коммонер, Дж. Стігліц, Дж. Сорос [3], Г.Дейлі,

Дж. Ф. Неш. Парадигма збалансованості економіко-соціально-екологічного зростання лежить в основі теорії сталого розвитку, а подолання диспропорцій та ліквідація бідності є ключовими завданнями інструментальної ідеології досягнення цілей сталого розвитку під назвою «зелена економіка».

Але сучасний трансформаційний етап розвитку інвестиційної системи в Україні вимагає комплексного, симбіозного підходу, який повинен врахувати і вплив глобалістичних тенденцій, і баланс інтересів сталого розвитку і ринкову специфіку економічної системи України та особливості регіонального розвитку, на прикладі Українського Причорномор'я.

Результати. Регіони Українського Причорномор'я, хоча й обдаровані природними ресурсами і вигідними передумовами для економічного розвитку, все ж таки мають свої особливості і, для порівняння з іншими областями, більш об'єктивно можуть характеризуватись обсягом залучених інвестицій на кожного мешканця, тобто на одну душу населення. Але і в такому розрізі більш позитивні тенденції спостерігаються лише в Одеській і Миколаївській областях, які займали в рейтингу 2010-2014 років, відповідно, 7 і 8 місця, а Херсонська область посідала лише 25-місце. Така ж ситуація спостерігається і в сфері прямих іноземних інвестицій, які, до речі, залучаються в регіони Українського Причорномор'я переважно з тих закордонних територій, які є офшорними, вільними економічними зонами, в які інвестиційні ресурси з України ж і вивозились раніше. Тобто відбувається, в більшості випадків, просто перелив капіталу між іноземними країнами та Українським Причорномор'ям, причому частка такого інвестування в загальному обсязі джерел для забезпечення капіталовкладень не перевищує, за даними Державної служби статистики, 1,5-2% [4]. Такі факти не означають, що іноземного інвестування в Україні та в Причорномор'ї майже немає і таке джерело для майбутніх капіталовкладень для нас не потрібне і неефективне, просто умови для приходу стратегічних іноземних інвесторів, які потребують вже достатнього рівня розвиненості і стабільності, вітчизняній економічній системі ще не створені.

Головним завданням інвестицій як джерела фінансового забезпечення розвитку реального сектора економіки є покращення якості життя і добробуту населення. Для цього сьогодні вигоди і висока рентабельність мають відійти на другий план, поступившись стратегічно важливим і необхідним для простих людей стабільності і соціальної, бюджетної, екологічної значущості тих видів економічної діяльності,

підприємств, що здатні виконувати функцію соціальної відповідальності і забезпечення стабільного розвитку. Незважаючи на прагнення центральних органів влади стимулювати розвиток соціально ефективного бізнесу, кардинальних зрушень в інвестиційному процесі не спостерігається. Вже протягом більш ніж 20 років основним фінансовим джерелом забезпечення інвестиційної діяльності в Україні та в регіонах Причорномор'я виступають власні кошти підприємств і організацій (більш ніж на 60% від загального обсягу джерел інвестування), всі інші основні ресурси, окрім іноземного капіталу, - це похідні від фінансових джерел самих підприємств: кошти державного і місцевого бюджетів, фінансових установ та кошти населення, що витрачаються на будівництво житла. Тобто економічна система Українського Причорномор'я, в інвестиційному аспекті, працює в самозамкненому режимі: все що інвестується, перетворюється на продукцію і послуги підприємств регіону, а частина виручки від реалізації знову вкладаються в діяльність цих же підприємств. Здавалося б, утворена нормальна система самовідтворення, але успішно розвиваються, без належного регуляторного втручання і підтримки, лише ті види економічної діяльності, які приносять швидку окупність, як правило, не передбачають вагомих довгострокових капіталовкладень та застосування інноваційних технологій. Характерним є переважне інвестування в розвиток інфраструктурного, фінансового секторів, в сферу послуг, які не приносять вагомих довгострокових переваг, а задовольняють сьогоденний попит населення. Так, в розвиток промисловості і будівництва регіонів Українського Причорномор'я за останні п'ять років було інвестовано від 16% до 40% від загального обсягу капіталовкладень, решта спрямовувалась на фінансове забезпечення розвитку операцій з нерухомістю, оптової та роздрібною торгівлі, фінансових послуг, готельного і ресторанного бізнесу, складського господарства. Позитивним моментом для Українського Причорномор'я є значна питома вага інвестиційного забезпечення транспортної діяльності – близько 20-25% від загального обсягу капіталовкладень, що пояснюється спеціалізацією регіону на провадженні перевезень водним та іншими видами транспорту, однак сума інвестицій в розвиток транспорту останніми роками суттєво скорочується, в Одеській області – з 3,4 млрд. грн. в 2012 році до 1,9 млрд. грн. в 2013 році і до 2,4 млрд. грн. в 2014 році [5, 6, 7].

Інвестиції окрім простого ресурсного забезпечення різних видів економічної діяльності, повинні також виконувати трансформуючу функцію, поліпшувати якість народногосподарського комплексу, підтримувати розвиток стратегічно важливих видів економічної діяльності

таких як виробництво продуктів харчування за класичними і новітніми інноваційними технологіями, легка промисловість, виробництво машин, устаткування, обладнання та інші види економічної діяльності, що є ефективними для регіону, з точки зору його спеціалізації та наявних передумов до розвитку таких виробництв.

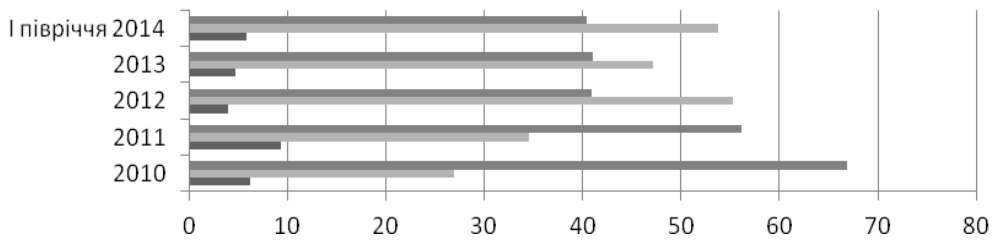
Однак за роки існування самостійної економічної системи в країні, повноцінний трансформуючий вплив інвестиції як в масштабах країни, так і в окремих регіонах не проявили, не вдалось повною мірою реалізувати потенціал вітчизняних територій, при тому що природні умови, вигідне географічне та геополітичне розташування, значний людський капітал, - все сприяє економічному і соціальному розквіту соціуму на теренах Українського Причорномор'я.

В державній регіональній політиці фактор використання потенціалу і особливих переваг, позитивних передумов щодо розміщення продуктивних сил враховано надто слабо і інституціонального середовища для ефективного використання регіональних переваг не сформовано. Відповідно до такої ситуації найбільш впливовими в Причорноморських регіонах в контексті забезпечення інвестиційного розвитку є чинники макро-характеру: єдина законодавча база для інвестиційної діяльності в різних видах економічної діяльності та в різних регіонах, типова регіональна політика та відносно однакова чутливість до екзогенного галузевого, в тому числі глобального впливу. Наслідки фінансової кризи однаково вплинули на інвестиційну діяльність регіонів Українського Причорномор'я і спричинили однаковий негативний, проте конвергенційний вплив – обсяги капітальних інвестицій в усіх регіонах українського Причорномор'я знизився. В Одеській області, завдяки більш розвиненій інфраструктурі та більш вигідно географічно-геополітичному розташуванню порівняно з Миколаївщиною та Херсонщиною чутливість до макроекономічних змін є вищою, що спричинює до диспропорцій в інвестуванні. Так, в 2012 році при невеликому поживленні підприємницької активності в країні відбулось різке зростання капіталовкладень, настільки ж стрімко інвестиції відреагували падінням на погіршення бізнес-середовища в 2013-першому 2014 років. Миколаївська та Херсонська області реагують на макроекономічний вплив із більшим часовим лагом і з меншою активністю.

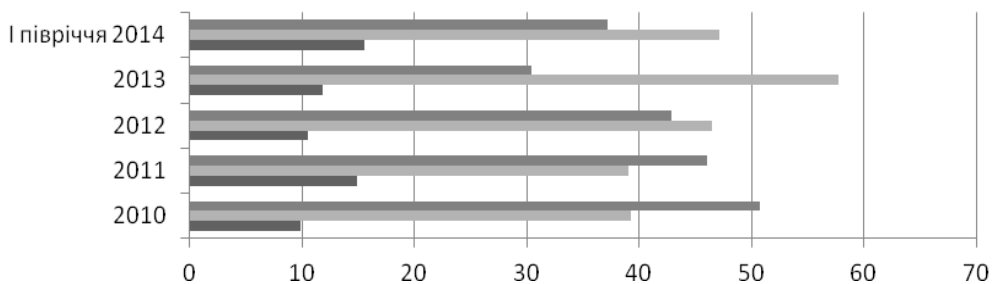
Спрямовуються капітальні інвестиції, в секторальному розрізі (за видами економічної діяльності), з відносно прогресивною структурою – найбільше капіталовкладень здійснюється в промислове виробництво (рис.1). Забезпечення капіталом переробного сектору економіки є надзвичайно важливим, оскільки саме у виробничому процесі створюється

максимальна частка доданої вартості, яка є джерелом відновлення власних коштів суб'єктів господарювання. Питання відтворення власних коштів господарюючих суб'єктів постає особливо гостро в Україні та в Причорномор'ї, оскільки основними джерелами фінансування капіталовкладень є власні кошти підприємств і організацій та кредитні ресурси, які використовуються останнім часом Одеською та Миколаївською областями все більшою мірою [5, 6]. Суттєвих диспропорцій між регіонами в структурі інвестицій за видами економічної діяльності (враховуючи тренди минулого розвитку і природні передумови до розміщення продуктивних сил) і за джерелами фінансування немає, оскільки відсутні реальні важелі регіональної політики щодо стимулювання інвестицій.

в Одеській області

у Миколаївській області

у Херсонській області

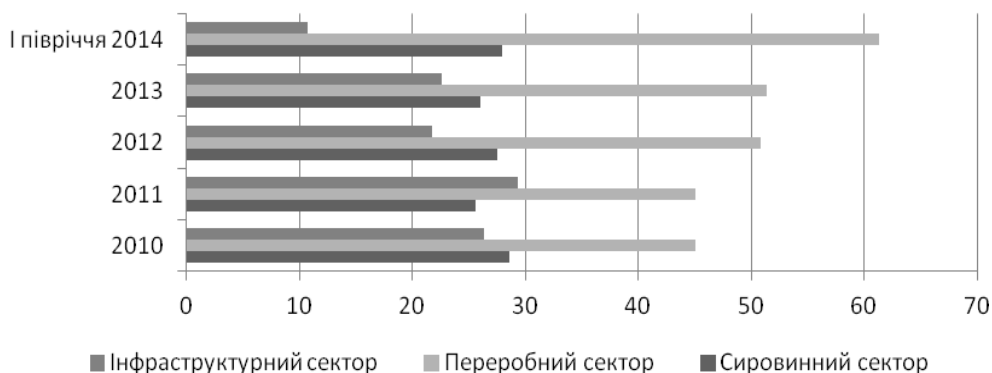

Рис.1 Капітальні інвестиції в регіонах Українського Причорномор'я за секторами економіки, % [5, 6, 7].

В той же час інвестиції в Українському Причорномор'ї характеризуються низьким ступенем інноваційності і підтримки національних наукових розробок, що є конвергентним, але негативним фактором.

Переважає більшість інноваційної активності підприємств досліджуваних регіонів фінансувалась за власний рахунок самих підприємств, що, зважаючи на зростаючу питому вагу кредитного ресурсу в загальній структурі джерел фінансування інвестиційної активності в регіонах, свідчить про використання кредитування як інструменту задоволення поточних потреб підприємств, здебільшого, в оборотних коштах.

Інвестування в промислове виробництво є позитивним показником, однак, в той же час структура собівартості продукції (послуг) промислового сектора Українського Причорномор'я характеризується низькою технологічністю і завеликим обсягом проміжного споживання (рис.2).

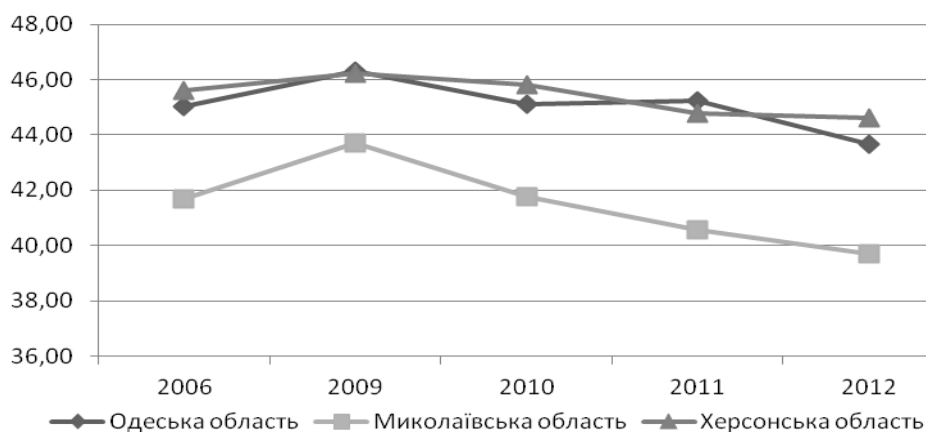

Рис. 2 Динаміка питомої ваги валової доданої вартості у валовому випуску по регіонах Українського Причорномор'я, % [8, 9, 10]

Переламна нестандартна ситуація в економічній системі країни, посилення кризового впливу потребують таких же нестандартних і кардинальних рішень. В існуючих умовах нагальним завданням представників економічної фундаментальної та прикладної науки є допомога органам державної влади і безпосередня консультативно-дорадча робота в процесі визначення і реалізації важелів ефективної державної інвестиційної політики, спрямованої на результативне використання переваг територій з метою отримання не лише класичної економічної віддачі від проектів, що мають реалізуватись, але і соціальних, бюджетних, екологічних вигід, які, в комплексі забезпечуватимуть підвищення добробуту населення. Від того наскільки успішно буде побудована система державного регулювання інвестиційної діяльності залежать, значною мірою, кількість та якість залученого капіталу. Інвестицій, звісно, економічна система потребує якнайбільше, однак важливою є і їхня якість: за рахунок яких джерел вони залучені, в які види економічної діяльності надходитимуть.

Більшість нормативних документів з регулювання і стимулювання інвестиційної діяльності в Україні спрямовані на підтримку залучення іноземного капіталу та на мобілізацію внутрішніх ресурсів за допомогою надання дотацій, пільг, зменшення податкових ставок та інших, так званих, прямих заходів адресної підтримки. Очевидним є те, що стимулювати процес залучення нових ресурсів без забезпечення умов для їхнього відтворення неефективно, оскільки раціональні за своєю сутністю підприємці завжди потурбуються, в першу чергу, про майбутню долю

своїх капіталовкладень, про те, наскільки доречно взагалі щось інвестувати, аби в майбутньому отримати економічний ефект. Застосування заходів прямої підтримки, як то дотацій, є не вигідним в такому масовому процесі як інвестування, вже заздалегідь. Прийняті в Україні Закони «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про режим іноземного інвестування» [11], передбачають знижені ставки податків в таких видах економічної діяльності як сільськогосподарське виробництво, машинобудування, житлово-комунальний комплекс, транспортна інфраструктура, курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками - будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури, переробна промисловість за напрямом - імпортозамішуюче металургійне виробництво. Причому підтримка інноваційних напрямків розвитку перелічених видів економічної діяльності не передбачається, а пільги, що полягають в застосуванні зменшеної ставки податку на прибуток (5% замість звичайних 18%) не супроводжуються ніякими вимогами щодо інноваційної спрямованості проекту, що реалізується, а також передбачається надання прямої допомоги з бюджетів, в межах наявних коштів. Внаслідок таких неефективних пільг інвестиційну активність, як бачимо, суттєво підвищити не вдалось, а бюджетні втрати, за даними Державної фіскальної служби України, наблизились майже до 51 млрд. грн. на рік.

Зважаючи на всі негативні тенденції і потребу трансформації системи господарювання в країні та Українському Причорномор'ї постає питання щодо розробки адекватної регуляторної політики для активізації інвестиційної діяльності з використанням регіональних переваг і можливостей. Регіоналізація інвестиційної політики є актуальним трендом в сфері управління економічним розвитком територій на теренах Європи та ряду інших розвинених країн світу, і популярність такого підходу є результатом вкрай позитивного досвіду організації системи господарювання в країнах ЄС. Консолідація зусиль населення всієї країни щодо розбудови потужної економічної системи потребує врахування регіональних особливостей і перш за все це стосується інвестиційної сфери.

В сучасних умовах випробування міцності громадської єдності в суспільстві та наявності численних спроб дестабілізації соціально-економічного, політичного становища в країні роль регіональної державної політики, здатної забезпечити впровадження модернізаційних перетворень в житті кожного регіону зростає. Інвестиційна складова в регіональній державній політиці відіграє першочергову роль, оскільки з

вірно спрямованих капіталовкладень повинні розпочатись відповідні позитивні структурні зрушення. Локальний рівень – це саме та ланка, де місцеві громадські менеджери найкраще обізнані з проблемами, потребами населення і, найчастіше, напевно знають які саме регуляторні важелі необхідно вжити для подолання деструктивних явищ та забезпечення добробуту громади. Для реалізації такого підходу необхідні реальні повноваження, інструменти та організаційні рішення, завдяки чому кожний регіон отримає право, в рамках загальної державної регіональної політики, обирати свій власний вектор економічного розвитку, забезпечений відповідною інвестиційною політикою розвитку території.

Регіоналізація інвестиційної політики повинна бути здійснена, на авторську думку, за допомогою делегування повноважень щодо регулювання руху фінансового капіталу на місцевий рівень, оскільки так забезпечується більш прямий контакт між інвестором та представниками державної влади, забезпечується надання прямих гарантій. Є загальновідомим і підтверджується європейськими та світовими тенденціями той факт, що інвестори мають чіткі переваги щодо розміщення капіталовкладень, і головним критерієм є надійність умов для розміщення та відтворення інвестованих ресурсів, що превалює над інтересами в швидкості окупності капіталу.

Висновки. Основною метою інвестиційної політики та економічного розвитку Українського Причорномор'я, зокрема, є забезпечення добробуту населення, що мешкає на даній території. Які б не були суперечливі положення європейської регіональної інвестиційної політики, але досвід її реалізації є безумовно позитивним, а ряд інструментів, які застосовуються, враховуючи державно-приватне партнерство, консультаційну, гарантійну, страхову підтримку перспективних і стратегічно важливих для населення проєктів, вважаємо, можна і потрібно застосовувати на теренах Українського Причорномор'я. Оскільки саме в цьому регіоні при поєднанні позитивних факторів і численних переваг щодо розміщення ефективних для населення підприємств, мається на увазі з економічної, бюджетної, соціальної, екологічної точок зору, виробництв, потрібно докласти лише організаційних зусиль, аби перетворити такий край на точку зростання, яка надаватиме імпульс розвитку і всім прилеглим територіям. Суттєво підвищиться зайнятість, створюватимуться нові робочі місця, активізується виробництво товарів широкого вжитку, а згодом і більш інноваційної продукції, що потребуватиме нових вітчизняних засобів виробництва, розвиненої інфраструктури. Розпочинати реалізацію заходів регіональної

інвестиційної політики доволі складно без належних адміністративних повноважень, котрі можуть наступити за результатами реформи. Але поки реформа не проведена, а в стратегічних документах, як то в програмі уряду «Відновлення України: план дій», Стратегії Президента України сталого розвитку "Україна - 2020" [12], вже сформульовано загальні положення економічного розвитку на засадах децентралізації, вважаємо, що застосування схем підтримки інвесторів силами місцевих громад в організаційному, консультативно-інформаційному та, деколи, фінансовому аспектах є доречним і необхідним. Першим кроком на цьому шляху повинна стати консолідація зусиль місцевих громад, представників органів влади та представників економічної науки щодо розробки спільних адекватних сучасним реаліям стратегій і програм локального розвитку з подальшим супроводженням їхньої реалізації.

Література

1. Буркинський Б.В. Механізми активізації відтворювальних процесів в умовах трансформації економіки України/ Б.В. Буркинський, О.І.Лайко// Проблемы рынка и развития регионов Украины в 21 столетии: Матеріали наук.-практ. конф., м.Одеса, 11 травня 2010р. – О., 2010. – С. 25-27.
2. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков/В.М.Лысюк. – Одеса.: ИПРЭИ НАНУ, 2011. – 225с.
3. Сорос Дж. Опережая перемены / Дж. Сорос; [Пер. с англ.]. - М.: Инфра-М., 1996. – 336с.
4. Щомісячний моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України. [Електронний ресурс]: НДЦ ІПР НАН України. - Режим доступу: http://ndc-ipr.com.ua/files/ekspertno_analitychni/monitoringi/regiony/rating_01102014.pdf
5. Капітальні інвестиції в Одеській області. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Одеської області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
6. Капітальні інвестиції в Миколаївській області. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Миколаївської області. – Режим доступу: / <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>
7. Капітальні інвестиції в Херсонській області. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Херсонської області. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya/533-investicii-ta-budivelna-dijalnist-2/4509-indeks-kapitalnikh-investitsij-za-vidami-ekonomichnoji-diyalnosti-2010-2012-rr.html>

8. Національні рахунки, валовий регіональний продукт. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Одеської області. - Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

9. Національні рахунки, валовий регіональний продукт. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Миколаївської області. - Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>

10. Національні рахунки, валовий регіональний продукт. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Херсонської області. - Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya/609-nacionalni-rahunki/1507-valovij-regionalnij-produkt-2004-2011rr.html>

11. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць». [Електронний ресурс]: Дані офіційного сайту Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>

12. Стратегія Президента України сталого розвитку "Україна - 2020". [Електронний ресурс]: Дані офіційного сайту Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

Abstract

Layko A.I.

Investments in the Ukrainian Black Sea regions: effectiveness and perspectives.

In the article the concept of formation of regional investment policy is proposed which is based on the benefits for the development of certain economic activities in the Ukrainian Black Sea and on the basis of the ideological approach of sustainable development, which involves the attainment of a balance of interests of participants in the process of social production. We consider the author's interpretation of the latest methodological approach to assess the degree of efficiency in the context of sustainable development, which provides expanded interpretation of the interests of the investment process in terms of economic, environmental, social and fiscal components. The approach to the regionalization of investment policy, which includes tools of regulatory powers delegation to the local level, whose effectiveness is confirmed by the European and global trends is proposed.